

**ИЗМЕЂУ КЊИЖЕВНЕ ИСТОРИЈЕ И АУТОПОЕТИКЕ
(БЕЛЕШКЕ ТИХОМИРА ОСТОЈИЋА О КЊИЖЕВНОЈ
ПЕРИОДИЦИ У СТРАЖИЛОВУ И ЛЕТОПИСУ МАТИЦЕ
СРПСКЕ)**

Милица В. Ћуковић

*Институт за књижевност и уметност
Београд, Република Србија*

Кључне речи: белешке, периодика, књижевна историја, уређивачка концепција, аутопоетика, *Стражилово*, *Летопис Матице српске*, Тихомир Остојић

Апстракт: У раду се описују и анализирају белешке посвећене књижевној периодици, које је Тихомир Остојић објављивао интензивно у „листу за забаву, поуку и уметност“ *Стражилово*, почетком деведесетих година XIX века, као и белешке које је овај историчар књижевности објављивао у *Летопису Матице српске*, од 1900. године, као сарадник овог часописа, односно, од 1912. до 1914. године, када је Остојић био не само сарадник него и уредник Матичиног гласила. Као мале (кратке, невелике по обиму), прегледне, информативне, комуникацијске, иманентно вреднујуће и искључиво часописне форме, тренутна обавештења и обавештења о (књижевном) тренутку, белешке Тихомира Остојића о књижевној периодици објављиване у *Стражилову* и *Летопису Матице српске*, омогућавају сагледавање оновремене књижевне сцене, оне обилују подацима корисним за испитивање историје српске књижевности и културе, а с друге стране, белешке о књижевној периодици Тихомира Остојића подесне су за ишчитавање и разумевање Остојићеве (уредничке) аутопоетике.

**BETWEEN LITERARY HISTORY AND AUTOPOETICS (NOTES
OF TIHOMIR OSTOJIC ABOUT LITERARY PERIODICALS IN
JOURNALS „STRAŽILOVO“ AND „LETOPIS MATICE SRPSKE“)**

Milica V. Ćuković

*Institute for Literature and Art
Belgrade, Republic of Serbia*

Keywords: notes, literary periodicals, literary history, editorial autopoetics, *Stražilovo*, *Letopis Matice srpske*, Tihomir Ostojić

Summary: This work has the goal to describe and analyze notes dedicated to literary periodicals, that Tihomir Ostojić has been intensively publishing in the magazine “*Stražilovo*” at the end of the XIX century, as well as the notes that this historian of literature published in “*Letopis Matice srpske*” between 1900 and 1914. Small in size, not so big in scope, but easy to go through, informative, communicative, immanently valuable, and solely in the magazine form, everyday information, and additional information about that moment in literature, Tihomir Ostojić’s notes published in “*Stražilovo*” and “*Letopis Matice srpske*” give us a way to see the literary scene of that time. They are full of information useful for getting to know the history of Serbian literature and culture; on the other hand, these notes about literary periodicals are useful for reading and understanding Tihomir Ostojić’s autopoetics.

Пишући о поетици комуникацијског текста у часописима на прелазу из XIX у XX век, у монографији *Књижевност у функцији „принуде“: часопис као фактор преобликовања књижевног текста и жанра* (в. Пековић, 2010: 27–75), Слободанка Пековић издвојила је *уводне текстове, одговоре читаоцима (писма) и белешке*, као часописне форме са наглашеном комуникацијском функцијом, закључивши: „Иако су часописи, као и сва остала писана дела, као и стваралаштво уопште, намењени комуникацији са оним ко прима дело, ипак су побројани облици текстова посебно усмерени ка примаоцима и имају функцију отвореног обраћања којим се директно утиче на примаоца и директно говори о намерама писца текста и о улози коју дају уредништву, сарадницима и физиономији часописа.“ (Пековић, 2010: 31). Као оквирни, пролошки и епилошки облици, књижевне и комуникацијске форме, уводни текстови и белешке снажно су семантички маркирани и полифункционални: „Уводни текстови и белешке, написи који уоквиравају часопис, јер се први налазе на почетку, а други на крају, управо показују како је велика била потреба за (књижевним) вођством јер се баш у оваквим написима најлакше и најснажније исказује колико је текст значајан као спроводник одређене идеје и колика је могућност деловања текста као значења које му је дао сам аутор, као значења мимо ауторове контроле, као колективног значења.“ (Пековић, 2010: 31). За разлику од уводног текста, који може да буде есеј, песма, приповетка, научни чланак, манифест или било која друга књижевна врста, која може постојати и ван контекста периодичне публикације у којој је примарно објављена, белешке су мале (невелике по обиму), искључиво часописне форме. Оне су

прегледне, информативне, иманентно вреднујуће¹ форме „у којима се укратко скреће пажња на књиге, личности или појаве за које уредништво сматра да су важни...“ (Пековић, 2010: 31), односно форме којима се обликује „слика о часопису, уређивачкој политици, времену у којем настају и публици која чита часопис...“ (Пековић, 2010: 31). Функција бележака препознаје се, такође, у усмеравању и моделовању књижевног укуса и ставова читалаца који, управо посредством ових часописних микроформи, могу да формирају „'своје' мишљење о литератури, култури, науци, политици...“ (Пековић, 2010: 31, 32). Белешкама су у књижевним часописима обележавани објављивање књига, покретање или гашење часописа, годишњице рођења или смрти писаца, јубилеји књижевних друштава, појаве, акције и питања књижевног и друштвеног живота које је уредништво препознавало као вредне пажње, релевантне, као оне с којима је потребно упознати круг читалаца окупљен око датог часописа. Устањена једино по финалној позицији у часопису, рубрика је различито је именована, у зависности од часописа у којем се налазила. Такође, прилози су некад били потписани пуним именом и презименом аутора/ауторке, а некад су објављивани под псеудонимом, шифром, или и без икакве ознаке ауторства, што је све било условљено концепцијом периодичне публикације, књижевним приликама, али и друштвено-политичким контекстом.

Белешке посвећене књижевној периодици Тихомир Остојић објављивао је, интензивно, у „листу за забаву, поуку и уметност“ *Стражилово*, почетком деведесетих година XIX века², а од 1900. године у *Летопису Матице српске*, најпре као сарадник, а потом и као уредник (1912–1914) Матичиног гласила.

Белешке Тихомира Остојића пружају увид у књижевни рељеф епохе³ – као тренутна обавештења и обавештења о (књижевном) тренутку, оне омогућавају сагледавање оновремене књижевне сцене, при чему обилују и подацима корисним за испитивање историје српске књижевности и културе. Уз то, подесне су за ишчитавање и

¹ Будући да се у белешкама даје преглед појава из књижевног и културног живота које уредништво сматра вредним, само издвајање одређених појава или преуткивање неких других појава, вредносни је суд по себи.

² Од 1885. године Тихомир Остојић био је сарадник *Стражилова*, у којем се, током студијског боравка у Пешти, оглашавао дописима посвећеним делатностима Кола младих Срба у Пешти, да би од 1892. године у *Стражилову* објављивао и ситније написе о књижевној периодици.

³ Улога и задаци периодике у профилисању „књижевног рељефа епохе“ схватају се, овде, у оном смислу, у којем је о овом феномену, позивајући се на истраживања Јована Деретића, писала Драгана Грбић (2014: 219–233).

разумевање Остојићево (уредничке) аутопоетике. У дужем тексту „Преглед књижевно-белетристичних листова“ (објављеном 1900. године у рубрици „Књижевност“, која је у *Летопису Матице српске* била резервисана за приказе и белешке, а у којем је писао о *Бранковом колу, Новој искри, Виенци забави и поуци, Зори, Нади, Звезди, Животу, Градини и Босанској вили*), Тихомир Остојић указао је на функцију и задатке које у малој, још недовољно развијеној литератури (каква је српска), са неизграђеном читалачком публиком и непредузимљивим издавачима, имају периодичне публикације: „У нашој књижевности имају књижевно-белетристични листови важно место, може бити важније него што имају такви листови у развијенијим литературама.“ (Остојић, 1900: 359). Према Тихомиру Остојићу, одлике књижевних часописа су: разноврсност садржине („Белетристични листови ради своје разноврсне садржине лакше нађу претплатника. Они имају на својем стоваришту за свакога по нешто. То вам је како кака мешовита радња.“ [Остојић, 1900: 359]), велики број сарадника и већа слобода у литерарним „пробама пера“, како код писаца почетника, тако и код већ афирмисаних аутора („У ту радњу, рачунајући на неопаженост међу многима, смелије залази и почетник, куша своју снагу, долази до прилике да чује прву, усмену и пријатељску оцену. И старијем књижевнику је много пута овде једино склониште. Отуда се на нашим књигама тако често јавља формула 'Оштампано из...'“ [Остојић, 1900: 359]). Посебно је занимљиво Остојићево одређење часописа као подесног средства за реконструкцију књижевноисторијског континуитета српске националне литературе: „Ако наша књижевност има неког органичног тока, може се он најбоље, или можда и једино, видети на белетристичним листовима.“ (Остојић, 1900: 359). У наведеном прегледу, Тихомир Остојић је показао завидан степен разумевања улоге и статуса уредника часописа („Уредници су наши, у опће, прави мученици.“ [Остојић, 1900: 360]), књижевне критике („Критика, особито лепе књижевности, знамо сви да је једно слабо, управо болесно место наше књижевности.“ [Остојић, 1900: 360]), као и односа оригиналне и преведене белетристике („Ако уредник не може успети са домаћом белетристиком, могао би са страном. Ово је једна важна тачка. Како сад стоји наша књижевност, ми смо упућени да још много црпемо из књижевности великих народа. [...] Из страних литература треба пресађивати оно што је заиста велико и класично и у садржини и у облику. Па онда, требало би читаоце марљивије обавештавати о важнијим појавама, покретима, струјама и правцима великих литература.“ [Остојић, 1900: 360–361]) – чиме се Тихомир Остојић приближава ставовима које ће Богдан Поповић изнети о овој

теми, годину дана касније, у програмској студији „Књижевни листови“, објављеној у *Српском књижевном гласнику* (в. Поповић, 1901: 23–36; 109–122).

Уредник периодичних публикација (*Покрет, Летопис Матице српске, Календар Матице српске*), Тихомир Остојић интензивно је читао и проучавао српску књижевну периодику, о чему сведоче како обимније расправе („Почетак периодичне књижевности у Срба“, „Наша журналистика“, „Задатак књижевног листа“, „Књижевност и новинарство у Новоме Саду“, „Приступ новог уредника“, „Српски књижевни гласник. Поводом изласка двестотинитог броја му“, в. Остојић, 2018: 313–384), тако и белешке (краћи записи прегледно-информативног типа) у *Стражилову* и *Летопису Матице српске*. Тихомир Остојић писао је о периодичним публикацијама различитог типа (о листовима, календарима, алманасима), дивергентне поетичке и идеолошке оријентације, објављиваним на различитим језицима (српском, немачком, мађарском или неком од словенских језика). Посебан акценат стављао је на оне текстове који су били значајни за српску књижевност и културу. Тако, када пише о будимпештанском часопису „за опћу, нарочито за индоевропску лингвистику“ *Nyelvtudomány (Наука о језику)*, који је уређивао „професор будимпештанскога универзитета д-р Оскар Ажбот“, примећује „Како је уредник славист по струци, без сумње ће часопис обраћати пажњу и на словенске језике. Већ у првој свесци налазимо два прилога који ће интересовати и словенске филологе.“ (Остојић, 1906: 125)⁴. Исто тако, за *Časopis Musea Království Českého* Тихомир Остојић ће истаћи да „Časopis Musea Království Českého‘ доноси у првој свесци за ову годину неколико чланака који се и нас тичу.“ (Остојић, 1900а: 398), док је за периодичну публикацију Руске академије наука (*Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности*) записао: „...‘Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности‘ има увек чланака и реферата, који се тичу или непосредно Срба или Јужних Словена у опће.“ (Остојић, 1900б: 398). На сличан начин, приказујући свеску за јун 1900. године часописа *Български прегледъ: списание за наука, литература и общественъ животъ*, Тихомир Остојић скреће пажњу на Цоневљев опис рукописне збирке Рилског манастира: „Од 118 наведених рукописа огромна је већина српске редакције, стога је

⁴ Белешке Тихомира Остојића углавном су непотписане. Ауторство ових прилога разрешио је Божидар Ковачек (1965: 231–252), у својој „Библиографији радова Тихомира Остојића“, према којој су цитирани и наслови ових Остојићевих микроприказа часописне продукције.

ова збирка важна и за нас. Има у свескама Бълг. прегл. много реферата на књиге које се тичу и нас Срба.“ (Остојић, 1900в: 377).

Поред указивања на (научне) чланке релевантне за српску књижевност и (културну) историју, што је одраз Остојићеве културне политике и концепције културно-националног програма, белешке Тихомира Остојића о књижевној периодици карактеристичне су и по томе што представљају грађу за изучавање књижевне и културне историје, а уједно се могу читати и као прворазредни и експлицитни аутопоетички искази. Тако, у домен књижевне и културне историје спада Остојићево обавештавање читалаца о покретању периодичних публикација. Са страшћу књижевног историчара, свешћу културног идеолога и високим естетичким критеријумима, Тихомир Остојић заинтересовано је пратио српску књижевну периодику, читао, вредновао, процењивао и извештавао о новим гласилима, скрећући пажњу читаоцима на оне периодичне публикације које је сматрао вреднима пажње (и претплате), а неретко су ове периодичне публикације и у историји српске књижевности потврђене као релевантни књижевни чиниоци и(ли) агенси књижевног развоја. Тихомир Остојић је у *Летопису Матице српске* белешкама пропратио покретање *Српског књижевног гласника* („Од 1. фебруара о. год. излази у Београду 'Српски Књижевни Гласник', лист за књижевност, науку и уметност. Уредник му је Богдан Поповић, професор Велике Школе, власник Светислав Симић; у уређивачком одбору су осим њих двојице још др. Војислав Вељковић, Јаша Продановић, Љуб. Јовановић и Слободан Јовановић. Лист излази 1. и 16. свакога месеца у свескама од пет табака и стаје до краја децембра 18. 50 круна. Досад су изашла два броја.“, [Остојић, 1901: 118])⁵, *Караџића* („'Караџић, лист за српски народни живот, обичаје и предања' почео је излазити прошле године у Алексинцу под уредништвом Тих. Р. Ђорђевића, професора алексиначке учитељске школе. Већ је крајње време том, да се и у нас фолклор почне систематски и на све стране прибирати, и да се оно народнога блага, што га љубитељи овде онде покупе, не потуца од немила до недрага по другим нашим листовима, него да нађе једном своју кућицу. Уредник 'Караџића' је у досадашњих 17 свешчица

⁵ Занимљив је, у овом контексту, и Остојићев приказ првих две стотине бројева *Српског књижевног гласника*, објављен у два наставка у подлистку *Трговачких новина*, 1909. године, у којем се запажа књижевноисторијски јасно самеравање улоге и значаја овог књижевног часописа, кључног за књижевни живот у Срба на почетку XX века: „Наша књижевност је имала у пређашњем и има у овом веку доста добрих и изврених листова. Али има особина у којима *С.к.гласник* од свих одваја, тако да се може и сме рећи, да је он једна важна појава у нашој новијој књижевности која ће се у њеној историји морати забележити и истакнути.“ (Остојић, 1909: 380).

показао многе добре воље и разумевања својега посла. Могли бисмо му само пожелети више интересовања од српске публике, дакле више сарадника и више претплатника. Са скученим средствима и малим обимом листа, како је сад, не могу се извести онако велики послови, каке су предзели људи око 'Караџића' (скупљање музичких, ловачких, технолошких обичаја у целом народу).“ [Остојић, 1900г: 413]), *Српског музичког листа* („У почетку ове године покренуто је предузеће које има да попуни једну велику празнину у нас. То предузеће је 'Српски Музички Лист', који издаје и уређује Исидор Бајић, наставник свирања и певања у Срп. Вел. Гимназији Новосадској. Као обавештај публици о смеру листа, ставио је уредник на челу 1. броја чланак 'За што је потребан српски музички лист'. Овај чланак показује, да је уредник свој задатак тачно схватио, и ништа друго се не може желети, него да га српски музичари потпомогну морално а свирачи, певачи и пријатељи музике материјално.“ [Остојић, 1903: 147]) и *Српског сокола* („1 децембра 1906 год. је изашао у Карловцима 1 број Српског Сокола, листа за соколске ствари. [...] Власник и уредник је листа *Никола Максимовић*, одговорни уредник *д-р Лаза Поповић*. [...] Пријатељи соколске идеје ће похитати с претплатом, јер без материјалне помоћи нема помоћи.“ [Остојић, 1907: 144]). Поред тога, обавестио је и о поновном покретању *Кола* Данила А. Живаљевића („У исти мах, када се покреће 'Српски Књижевни Гласник', покренуо је Данило А. Живаљевић опет своје 'Коло', књижевни и научни лист. Уредник наговешћује да ће 'Коло' бити по духу и сарадништву које је и било. Излазиће двапут у месецу, а до краја ове године стоји 12 круна.“ [Остојић, 1901а: 118]). Такође, Остојић је писао и о престанку излажења (обустављању, „гашењу“) периодичних публикација. Поводом *Јавора* „листа за забаву, поуку и књижевност“, чији је уредник био Илија Огњановић Абуказем, а власник Јован Јовановић Змај, Остојић бележи да је лист престао да излази (иако има и издавача и претплатнике), због политичких несугласица између уредника и издавача с једне, и власника с друге стране. Управо ће ова ситуација Остојића навести на закључак: „Бележимо овај догађај без икаква тумачења, само додајемо, да оваки чисто спољни утецај политике на књижевност не може бити од користи књижевности.“ (Остојић 1893: 15). Међутим, чак и када обавештава о обустављању излажења једног књижевног листа, Тихомир Остојић неће пропустити прилику да истакне његову вредност и значај за развој српске књижевности: „Потање проучавање показате, шта је био *Јавор* нашој књижевности и изрећи ће свој коначни суд о њему. Али и без тога помни посматрач *Јаворова* рада

неће му одрећи велик значај за нашу књижевност последње две десетине година, нарочито за одгајивање читалачке публике, што је свагда потребна подлога даљем развијању књижевности.“ (Остојић, 1893: 15).

С друге стране, у запису Тихомира Остојића о *Босанској вили*, могу се прочитати редови о односу *Јавора* и *Стражилова*, у којима се ишчитавају елементи Остојићеве уредничке аутопоетике и суптилни наговештај будућих Остојићевих активности. Наиме, одговарајући на белешку *Босанске виле* о *Стражилову*, Тихомир Остојић примећује: „Сувише је уображена она 'дирнутост' ради тобожње неслоге у књижевности 'браће Војвођана'. Старина 'Јавора', на коју се 'Б. В.' позива, није баш јак правни основ његову живљењу. Зар 'Б. В.' не опажаше, да врсноћа тога листа из године у годину долажаше у обрatan одношај са старином својом?“ (Остојић, 1892: 45), да би закључио: „А друго, зар је то несрећа, да једно коло књижевника, које се не слаже са правцем некога листа (би он ма чији) хоће другијем листом да оживотвори своје књижевне идејале? Зар то није баш срећа?“ (Остојић, 1892: 45). Управо ова запажања указаће се као најпрецизнија и најадекватнија одређења доцније делатности „покреташа“, који ће представљати „једно коло књижевника, које се не слаже са правцем некога листа (био он ма чији)“. Група књижевника окупљена око часописа *Покрет* није се слагала са уредничком политиком *Летописа Матице српске*, односно с радом Матице српске уопште. Намера да „другијем листом [...] оживотвори своје књижевне идејале“ биће реализована у часопису *Покрет* (1899–1912). Исто начело препознаје се и у делатности Тихомира Остојића као секретара Матице српске и уредника *Летописа Матице српске*, с тим што за „оживотворење својих књижевних идејала“ група окупљена око Тихомира Остојића неће користити (након 1911. године) други лист, него управо *Летопис Матице српске*, од којег ће начинити гласило с другачијим културно-идеолошким профилем и поетички, естетички-литерарно другачију периодичну публикацију. Запитаност Тихомира Остојића, настала поводом белешке о *Босанској вили* у којој је тематизован однос *Јавора* и *Стражилова*, имајући у виду потоње часописе које је Тихомир Остојић уређивао (пре свега *Покрет* и *Летопис Матице српске*), поприма карактер аутопоетичке антиципације и експлицитног (иако, у тренутку настанка, несвесног) аутопоетичког исказа.

Када је преузео уређивање *Летописа Матице српске*, 1912. године⁶, намера Тихомира Остојића била је да за *Летопис* пишу, у највећем броју, писци из Војводине (прву свеску за 1912. годину желео је да попуни прилозима искључиво писаца из Војводине како би показао, шта Војводина има да понуди, на литерарном плану⁷). Дванаест година пре него што је постао уредник *Летописа Матице српске*, у белешци посвећеној *Бранковом колу*, Тихомир Остојић истакао је, као неповољну околност, чињеницу да нема *домаћих сарадника*: „У 'Бранково Коло' је, у првих 15 бројева од ове године, послало песничке прилоге 12 сарадника, од ових су само 2 из карловачке митрополије; има у њему приповедака од 8 приповедача, а само су 2 из наших крајева; има 19. других сарадника, а само су 9 из наших крајева. Значи, да 'Бр. Коло' живи од сарадника са стране, а то је нездравно стање. [...] Прошло је доба када су се могли уређивати листови из даљине.“ (Остојић, 1900: 363). У истој белешци написаће и како часопис „мора бити огледало своје средине у првом реду.“ (Остојић, 1900: 363), у чему се препознаје програмско начело Тихомира Остојића и један од критеријума у уређивању часописа којег се доследно придржавао.

У *Летопису Матице српске* у време уређивања Тихомира Остојића редовно је извештавано о хрватској књижевности – објављивани су есеји о хрватској књижевности и као сарадници јављали су се хрватски писци и научници. Осамдесетих година XIX века, белешкама у *Стражилову*, Тихомир Остојић пропратио је појаве из књижевног и друштвеног живота које је сматрао негативнима – пишући о загребачком *Виенцу*, упутио је замерке уредништву и сарадницима због шовинистичких испада према Србима (ову

⁶ О Тихомиру Остојићу као уреднику *Летописа Матице српске* писали су Милан Петровић (1950: 275–285) и Живан Милисавец (1994: 327–337).

⁷ Властиту замисао прве свеске *Летописа Матице српске* која ће изаћи под његовим уредништвом, Остојић је изложио у писму Милутину Јакшићу, послатом 8/21. децембра 1911. године: „Ја бих желео да у I свесци будемо што већма заступљени ми онострану. Пустућу једног или двојицу са стране, да нам се не би могао пребацити сепаратизам и да не би ко експлоатисао то против *Летописа* код београдских књижевника. Мислим да би така I свеска учинила на наше друштво добар утисак, да не кажем да би га охрабрило, а то је веома потребно.“ (Остојић, 1911), док је ову своју намеру, у писму послатом 26. децембра 1911. (8. јануара 1912) године, покушавајући да, посредством Васе Стајића дође до прилога Вељка Петровића, Остојић, уз јетки коментар, подвукао „Радовао сам се унапред, што ће у првој свесци *Летописа* под мојом редакцијом изићи једна 'програмаична' приповетка и што ћу доћи до песама наших, војвођанских песника. Какво уживање за једног благонадежног редактора! Међутим, изгледа да ће нада омахнути. Па како је то могуће, драги Господине? Ја чекам, не дајем у штампу рукопис, нећу да пустим у лист Ловрића и Јовкића, надајући се чему бољем. Па ето сад!“ (Остојић, 1912)

карактеристику уређивачке политике *Виенца* именовао је као „патолошки појав“ [Остојић, 1892а: 431] и „шовинистичку врућу“ [Остојић, 1892а: 431]), да би, такође у *Стражилову*, исте, 1892. године, у другој белешци о *Виенци*, наставио с приговорима због шовинизма, закључивши: „Ми ћемо и одселе колико узмогбудемо са љубављу пратити књижевне производе, који нам стижу од хрватскога дела нашега народа. А Ви терајте Ваш ситничарски посао и даље, али кад год се будете трпали у онака питања, за која Ви немате подобности ни по трезвености ни по љубави, свагда ћемо Вас подсетити на дужност.“ (Остојић, 1892б: 592). Може се приметити да је *Летопис Матице српске*, за време Остојићевог уређивања, реализовао програм који је назначен у његовој белешци о *Виенци*, будући да су у *Летопису* „са љубављу праћени књижевни производи који нам стижу од хрватскога дела нашега народа“. Исто тако, Остојићево изнијансирано разумевање литерарне периодике уочљиво је у разликовању књижевног и забавног листа. Према његовом мишљењу, у забавном листу доминирају поезија и проза, а мање су заступљени прикази и белешке, док се у књижевном листу могу наћи како поезија и проза, тако и прикази и белешке. На ову разлику Остојић је указао поводом *Звезде*, „породичног листа“, уређивао га је Јанко М. Веселиновић, којег је—одредио као забавни лист: „Ово је прави забавни лист. Садржина су му песме и приповетке, тек изретка се јави који приказ или белешка, али се у том погледу не тежи никако на потпуност.“ (Остојић, 1900: 368).

Важна област делатности Тихомира Остојића били су календари. У дводелној расправи „Календари за год. 1913“, коју је написао са Миланом Грчићем⁸, Тихомир Остојић је, позивајући се на Стојана Новаковића, истакао значај календарâ као књига које у великом тиражу улазе у готово сваку кућу и утичу на образовање и васпитање народа, те је у таквој ситуацији губитак када се оваква издања трансформишу у средства зараде: „Сами најбездушнији спекуланти рукују овом красном снагом. И њихова им спекулација, – на срамоту нашем народу, јер се слабо отима да добро од зла вазда и оштро разликује, – тако добро иде од руке, да се често с коришћу надмећу с ваљаним књижевним предузећима.“ (Остојић, 1913: 100). О Остојићевом схватању задатака и функције календарâ сведочи и запажање изнето поводом *Суботичке Данице*: „У приликама у којима

⁸ Први, уводни, теоријски део текста написао је Тихомир Остојић, а у другом делу текста Милан Грчић приказао је календаре: *Просвјета, Србобран, Рад, Св. Сава, Жена, Мали Србобран, Граничар, Српски соколски календар, Путник, Зоравњак и Суботичка Даница*. У раду се цитира искључиво сегмент текста који је написао Тихомир Остојић, тако да се као аутор, приликом цитирања, не наводи Грчић.

је просвета и писменост католика наших у Бачкој, мора се обраћати већа пажња оваким календарима него што бива другда и код сличних књига ћириловских...“ (Остојић, 1893а: 30). Упркос изношењу замерки поводом квалитета појединих прилога у *Суботичкој Даници*, Остојић је истакао „Занаго не би било на одмет нашем језику ни просвети, кад бисмо придобили за просветни савез неких 150 хиљ. Буњеваца и Шокаца, који су махом вредан и имућан народ а за њих је тај савез управо животно питање: бити ил' не бити. [...] Да то просвећено доба дође, много ће помоћи оваке народне књиге, писане у родољубиву духу, које продиру и до најмањих колиба.“ (Остојић, 1893а: 30). Опасност од издавачко-књижарске финансијске злоупотребе календарске (и уопште, часописне) продукције, тј. могућност да се календари (али и листови и часописи) не користе за просвећивање народа, него за личну зараду издавача и књижара, Остојић је критиковао у белешци посвећеној „породичном листу“ *Звезда* (ур. Јанко М. Веселиновић): „Оваки лист ће добро доћи широј публици која воли да чита забавне ствари. Та је публика доста велика, па ако г. Јанко успе да ту велику публику, жељну забаве, отме из канца спекулативних књижара (који је просто трују којекаким изметом туђих литература) и из власти непромишљених подлистака наших политичких листова – евала му!“ (Остојић, 1900: 368). Запажања која је Тихомир Остојић изнео поводом календарâ у 1913. години и поводом *Звезде* Јанка Веселиновића, када је поменуо „зараду најбездушнијих спекуланата“ и „канце спекулативних књижара“ наликују његовим ставовима о „дубочницима“ и „дубочној“ књижевности. Наиме, у белешци посвећеној *Просветном гласнику*, „службеном листу Министарства просветних и црквених послова Краљевине Србије“, у приказу јануарске свеске за 1892. годину, Тихомир Остојић издвојио је расправу „О народној просвети у Русији III“ Радована Кошутића, да би, укратко предочивши садржај Кошутићеве расправе, поводом ње запазио „О 'дубочној' књижевности, књигама за прост народ, о садржини, издавању, ширењу тих књига, од којих се многи књижари обогатише али на грдну штету народнога морала'. Можда би се могло писати и у нас о 'дубочницима'.“ (Остојић, 1892в: 128). Ипак, када разматра приговоре које Стојан Новаковић упућује народу који не разликује добре од рђавих календара (Остојић, 1913: 100), Тихомир Остојић закључује: „Да народ има укуса и разумевања, он не би новац давао за будалаштине и продукте који стоје изван сваке, и најблажим мером мерене, књижевности. Али зар смемо толико укуса и књижевног разумевања претпоставити у нешколована човека? Не пада ли и ту кривица пре свега на онога који

иначе, где је његова корист, свагда радо тугорише сељака – на интелигенцију?“ (Остојић, 1913: 100). Као што је приговор српској интелигенцији, изнет поводом календарâ, у складу с доминантом Остојићевих књижевноисторијских и културолошких студија, тако су и наредне реченице блиске ставовима Тихомира Остојића о „лубочницима“ и „лубочкој“ књижевности, заступљеним у белешци о *Просветном гласнику*, 1892. године: „Буцаклијски 'књижевници' састављају онај олош књижевни, а они горе, који репрезентују народ, који га виде, који примају од тога и сву част и сав – приход, они се не мичу да стану на пут тровању народа којекаквим спекулативним књигама. Устук је олошу књижарском једино агитација против олоша, пропагирање добрих књига и – што је најглавније – просвећивање народа. Будна и свесна интелигенција свакога народа све то и ради, па то мора и наша радити.“ (Остојић, 1913: 100).

Свестан степена развоја српске књижевности, многобројности књижевних листова и календара, а недовољног броја писаца и читалаца („Поуздано се може рећи да имамо много књижевних листова. По листовима се види да је оскудица у радницима, јер добре, оглашене писце вуку све редакције, а које до таквих не могу да дођу, ти се испомажу почетницима. С друге стране је читалачке публике доста мало, јер се сви уредници на то туже.“ [Остојић, 1902: 130]), Тихомир Остојић увиђао је улогу коју периодичне публикације имају у српској књижевности и култури. Стога, белешкама у књижевним листовима (*Стражилову* и *Летопису Матице српске*) пропратио је како појаву нових периодичних публикација, тако и престанак излагања старих – изнео је суд о књижевној вредности и друштвеној улози ових гласила, издвојио је доминантне теме које су обрађиване у свакој појединачној периодичној публикацији (с посебним акцентом на чланцима који су у вези са српском књижевношћу), оставио је сведочанства о књижевном тренутку (из бележака Тихомира Остојића, на пример, могуће је пропратити полемичку релацију и сукобе старих и младих у хрватској књижевности, оличене у полемици *Виенца*, као представника старих и *Живота*, као представника младих [в. Остојић, 1900д: 353–354]). Из свега тога ишчитавају се експлицитни аутопоетички редови који могу послужити као кључ за разумевање Остојићевог схватања уредничких дужности, што постаје значајно и за разумевање његовог каснијег уредничког рада у *Покрету* и *Летопису Матице српске*. Белешке Тихомира Остојића о књижевној периодици уједно су и сведочанство о доследности у ставовима, у књижевном и јавном раду овог научника, сведочанство о високим естетским и етичким критеријумима које је Остојић постављао, о одговорности којом је приступао сваком

(књижевном) послу и о великој енергији да се савремена литерарна продукција читалачки испрати и књижевнокритички вреднује, да се књижевна еволуција донекле (конструктивним коментарима) усмери, да се упуте приговори друштвено неосвешћеној и књижевно неактивној интелигенцији и коначно (или превасходно) да се утиче на просвећивање народа, што је био један од важнијих постулата његове књижевнонаучне и културне делатности (в. Ђуковић, 2018: 223–239). Као подесна средства за испуњење свих побројаних циљева Тихомир Остојић видео је периодичне публикације, о којима је посвећено, предано и зналачки писао, како у обимнијим текстовима, тако и у белешкама у (књижевним) часописима. Белешке Тихомира Остојића о књижевној периодици записи су на граници књижевне историје и аутопоетике, текстови невеликог обима, али незанемарљиве књижевноисторијске и културнодигиторијске вредности, подесни не само за интерпретацију ауторске, индивидуалне поетике, естетике и погледа на свет, него и за разумевање књижевних својстава и улоге периодике у српској књижевности с краја XIX и почетка XX века.

Извори/Sources

- Остојић, Тихомир. (1892). Босанска вила. *Стражилово: лист за забаву, поуку и уметност* V/3. 45.
- Остојић, Тихомир. (1892а). О Виенцу. *Стражилово: лист за забаву, поуку и уметност* V/27. 431.
- Остојић, Тихомир. (1892б). Виенцу; полемичка белешка. *Стражилово: лист за забаву, поуку и уметност* V/37. 592.
- Остојић, Тихомир. (1892в). Просветни Гласник. *Стражилово: лист за забаву, поуку и уметност* V/8. 128.
- Остојић, Тихомир. (1893). Гашење Јавора. *Стражилово: лист за забаву, поуку и уметност* VI/1. 15.
- Остојић, Тихомир. (1893а). Суботичка Даница. *Стражилово: лист за забаву, поуку и уметност* VI/2. 30.
- Остојић, Тихомир. (1900) Преглед књижевно-белетристичних листова. *Летопис Матице српске, 202–203* 69/2–3. 359-372.
- Остојић, Тихомир. (1900а). Časopis Musea Království Českého. *Летопис Матице српске, 202–203* 69/2–3. 398.
- Остојић, Тихомир. (1900б). Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности. *Летопис Матице српске, 202–203* 69/2–3. 398.
- Остојић, Тихомир. (1900в). Български прегледъ. *Летопис Матице српске, 204* 69/2–3. 377.
- Остојић, Тихомир. (1900г). Покретање Караџића. *Летопис Матице српске, 202–203* 69/2–3. 413.
- Остојић, Тихомир. (1900д). Преглед књижевно-белетристичних листова. *Летопис Матице српске, 204* 69/2–3. 353-354.

- Остојић, Тихомир. (1901). Покретање Српског књижевног гласника. *Летопис Матице српске*, 206 70/2. 118.
- Остојић, Тихомир. (1901a). Поновно покретање Кола Данила А. Живаљевића. *Летопис Матице српске*, 206 70/4. 118.
- Остојић, Тихомир. (1902) Преглед књижевно-белетристичких зборника у год. 1901. *Летопис Матице српске*, 211 71/1. 128-140.
- Остојић, Тихомир. (1903). Покретање Српског музичког листа. *Летопис Матице српске*, 218 72/2. 147.
- Остојић, Тихомир. (1906). Часопис Nyelvtudomány. *Летопис Матице српске*, 238 75/4. 125.
- Остојић, Тихомир. (1907). Покретање *Српског сокола*]⁴, *Летопис Матице српске*, 241 83/1. 144.
- Остојић, Тихомир. (1909). Српски књижевни гласник. Поводом изласка двестотинитога броја му⁴. *Трговачке новине: орган Српског трговачког удружења и гласило српске трговачке омладине VIII/48*. 380-381.
- Остојић, Тихомир. (1909). Српски књижевни гласник. Поводом изласка двестотинитога броја му⁴. *Трговачке новине: орган Српског трговачког удружења и гласило српске трговачке омладине VIII/49*. 388-389.
- Остојић, Тихомир. (1913). Календари за год. 1913. *Летопис Матице српске*, 294 88/4. 99-105.
- Остојић, Тихомир. (2018). *Питања српске књижевности XVIII и XIX века*. Ново Милошево: Банатски културни центар.
- Поповић, Богдан. (1901). Књижевни листови. *Српски књижевни гласник I/1*. 23-36.
- Поповић, Богдан. (1901). Књижевни листови. *Српски књижевни гласник I/2*. 109-122.

Рукописни извори/Primary Manuscript Sources

- Остојић, Тихомир. (1911) „*Милутину Јакшићу. О раду у Матици српској*“⁴. Нови Сад: Рукописно одељење Матице српске, инв. бр. 15.389 (писмо), 8 (21) дец. 1911.
- Остојић, Тихомир. (1912) „*Васи Стајићу. Оскудица сарадње песника на Летопису*“⁴. Нови Сад: Рукописно одељење Матице српске, инв. бр. 9.632 (писмо), 26. дец. 1911 (8. јан. 1912).

Литература/References

- Грбић, Драгана. (2014). Периодика – кључ за утврђивање књижевног рељефа епохе. Јован Деретић као проучавалац српске периодике. У: Ломпар, Мило, Несторовић, Зорица (2014). *Становиште савремености и историјска прошлост. Књижевни историчар Јован Деретић*. Београд: Филолошки факултет, Ниш: Филозофски факултет [Grbić, Dragana. (2014). Periodicals – a key for creating of the literary relief of one epoch. Jovan Deretić as a researcher of serbian periodicals. In: Lompar, Milo, Nestorović, Zorica (Eds.). The Point of view of modernity and the

- historical past: literary historian Jovan Deretić. Beograd: Filološki fakultet, Niš: Filozofski fakultet]. 219-233. (In Serbian.)
- Ковачек, Божидар. (1965). Библиографија радова Тихомира Остојића. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 13 № 1 [Kovaček, Božidar. (1965). Bibliography of Tihomir Ostojić's works. Matica Srpska Journal of Literature and Language 13 № 1]. 231- 252. (In Serbian.)
- Милисавац, Живан. (1994). Летопис Тихомира Остојића. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 42 № 1/3 [The Chronicle of Matica srpska, edited by Tihomir Ostojić. Matica Srpska Journal of Literature and Language 42 № 1/3]. 327-337. (In Serbian.)
- Пековић, Слободанка. (2010). *Књижевност у функцији „принуде“: часопис као фактор преобликовања књижевног текста и жанра*. Београд: Институт за књижевност и уметност [Peković, Slobodanka. (2010). *Literature in the function of coercion: periodicals as a factor in reshaping literary text and genre*. Beograd: Institut za književnost i umetnost]. (In Serbian.)
- Петровић, Милан. (1950). Тихомир Остојић као уредник Летописа. *Летопис Матице српске*, 366 № 4 [Petrović, Milan. (1950). Tihomir Ostojić as the editor of the Chronicle. *The Chronicle of Matica srpska* 366 № 4]. 275-285. (In Serbian.)
- Ђуковић, Милица. (2018). Просвећивање народа као културна идеологија Тихомира Остојића. У: Мустур, Милица, Олах, Кристијан (2018). *Књижевност, теологија, философија: тематско-проблемски зборник радова у спомен Милану Радуловићу*. Београд: Институт за књижевност и уметност, Фоча: Православни богословски факултет Светог Василија Острошког [Čuković, Milica. (2018). The enlightenment of the people as a cultural ideology of Tihomir Ostojić. In: Mustur, Milica, Olah, Kristijan. (Eds.). *Literature, theology, philosophy: a thematically problematic collection of works in memory of Milan Radulović*. Beograd: Institut za književnost i umetnost, Foča: Pravoslavni bogoslovski fakultet Svetog Vasilija Ostroškog]. 223-239. (In Serbian.)